

MAGISK CIRKEL

"Det mest skræmmende er ikke, at tiden går, men at den kommer tilbage", siger Aksel Larsen i P.O. Enquists skuespil, der handler om det enkelte menneskes skyld og ansvar i historien.

Tiden er en efterårsaften og nat i 1958, stedet er Land og Folks redaktion og personerne er DKP's netop afgåede formand Aksel Larsen, Land og Folks annonceagent og sygeplejersken Elna Hiort-Lorenzen. I et fortættet forløb lader P.O. Enquist personerne gennemleve nogle af tilværelsens store skyldsspørgsmål, som de har formet sig for de personer, der viede deres liv til kommunismen. Denne nat i 1958 er Aksel Larsen færdig som kommunist. Han er ikke mere formand for det parti, han har stået i spidsen for og SF er endnu ikke stiftet. Han er således nede i en bølgedal, hvor migrænen og bitterheden plager ham, og der kun er ringe trøst på bunden af cognacglasset. I stykkets fiktive univers opsøges han af partikammeraten Elna Hiort-Lorenzen, en stærk og usædvanlig kvinde. Som ung sygeplejerske rejste hun til Chile, og hjemme igen blev hun medlem af DKP, der for hende stod som det ideal, der kunne skabe lighed og frihed for menneskeheden. Hun delte sin energi mellem sygeplejen, det faglige arbejde i Dansk Sygeplejeråd og partiet, og her mødte hun kærligheden, da hun forelskede sig i partifunktionæren Arne Munch-Petersen.

De blev gift, men fik kun kort tid sammen, for i juli 1937 "for-

svandt" Arne Munch-Petersen i Moskva. Det var der så mange andre, der også gjorde i Stalintiden, men hjemme sad Elna Hiort-Lorenzen og fik intet at vide om ægtemandens skæbne. Da hun selv havde fortrolige opgaver for partiet, troede hun fuldt og fast på, at det var hemmeligt arbejde, der var årsag til hans årelange tavshed. Utrætteligt forsøgte hun at finde sandheden. Aksel Larsen kendte den: Arne Munch-Petersen var død i sovjetisk fængsel den 12. november 1940, men han bevarede sin viden for sig selv. Det er dokumenteret i Ole Sohns bog "Et liv i kamp & kærlighed om sygeplejerske Elna Hiort-Lorenzen" (1993), at hun gentagne gange opsøgte Aksel Larsen for at høre om sin mands skæbne. Han svarede meget henholdende, hvad der fik hende til at fatte håb. Hun skrev derfor til Stalin og vedlagde et brev til sin mand i håbet om, at det ville nå ham, og hun foretog selv flere eftersøgningsrejser til Sovjetunionen i håbet om at finde sandheden om hans skæbne.

I "Magisk Cirkel" skildres et af disse forsøg på at få Aksel Larsen til at tale. Som dramaturgisk medhjælper i stykket optræder annoncesælgeren Henry, der er modelleret efter Land og Folks annonceagent Fritjof August, der også optrådte som hypnotisør.

Figuren Henry er den nyttige hjælper i konfrontationen mellem Aksel Larsen og Elna Hiort-Lorenzen, men han er også et ironisk portræt af partisoldaten, der taler i flokler om verdenskommunismen samtidig med, at han sælger annoncer til de store firmaer mod til gengæld at love fred på arbejdspladsen! Han er,

*Redaktion:
Lars K. Christensen,
Annedorte Dalsgaard*

som Elna konstaterer, en rigtig partisoldat, der kysser på hånden og elsker opera.

Aksel Larsen er i P.O. Enquists tolkning en bitter og nedbrudt mand. Han plages af fortiden, fordi han føler tvivlen gnave, fortiden kommer som hovedpine, "det synger ondt i hovedet", siger han. Elna Hiort-Lorenzen er også en god partisoldat, men samtidig er hun på jagt efter den sandhed, hun både håber på og frygter for.

Konfrontationen mellem Aksel og Elna foregår ved hjælp af Henrys magiske cirkel. Udadtil fastholder Aksel, "ingen ved noget. Det er den eneste sandhed", men samtidig plager samvittigheden ham "hvis man kunne vaskе alt det af sig, man vidste...".

Henry laver sin cirkel og hypnosen virker på Aksel, han kan ikke "stå imod", som Henry siger. Under hypnose tilstår han, at Arne har været død i 20 år, men i vågen tilstand gentager han, at han ingen viden har om, hvad der er sket med Arne, siden han forsvandt i sommeren 1937. Elna fastholder kravet om sandheden: "Jeg vil vide, hvad jeg har ofret mit liv for. Det må have en mening. Jeg har været tro mod Arne og tro mod partiet. Tænk, hvis det hele har været forgæves". Hun anklager også Aksel Larsen for hans tilståelser under forhørene, da han den 5. november 1942 blev arresteret af det danske politi og overgivet til Gestapo. I eftertiden har der været diskussion af, om Aksel angav sine kammerater fra modstandsbevægelsen eller om han kun sagde, hvad Gestapo allerede vidste efter forhør af en kurér, der efter tortur afslørede deres illegale adresse, hvor de så fandt navne

og adresser på mange modstandsfolk.

Hos P.O. Enquist er der ingen tvivl, Aksel Larsen er forræderen, der sagde mere, end han behøvede til forhørslederen. Han tegner et billede af Aksel Larsen som en opportunist, der hver gang valgte den lette løsning: Angivelsen af kammeraterne under forhørene og fortielsen af Arnes skæbne overfor Elna.

Ifølge historikeren Kurt Jacobsen gav Aksel Larsen ikke afgørende oplysninger til Gestapo, men i en forhørsprotokol fremstillede Gestapo oplysningerne som væsentlige og mens Aksel Larsen var i tysk fangenskab, blev Aksel Larsen på bl.a. socialdemokratiske partimøder hængt ud for sit forræderi. Aksel Larsen blev i august 1943 overflyttet fra Vestre Fængsel til KZ-lejren Sachsenhausen, hvor han sad indtil krigens ophør i 1945.

P.O. Enquist har i "*Magisk Cirkel*" sin sympati hos Elna Hiort-Lorenzen, som han tydeligvis er fascineret af. Hun er den stærke, tro kvinde, der har bevaret kærligheden og idealerne om kommunismen. Men usikkerheden om Arnes skæbne har naget hende siden hans forsvinden i 1937. Derfor bliver hun i forestillingen anklageren, der i løbet af denne aften og nat i 1958 hudfletter Aksel Larsen med hans fortid og dens mørke kapitler, både under Gestapo forhøret og i forhold til hans mulige viden om Arnes skæbne.

I den magiske cirkel med hypnotisørens hjælp kommer sandheden frem, men i stykkets slutning er det løggen, han fortæller hende. Han giver hende dermed stof til fortsatte drømme om genforening og håb om, at Arne sta-

dig er på hemmelige opgaver, men en dag vil vende hjem. Hendes dilemma er, at hendes fornuft ønsker at høre sandheden, men hendes følelser vil helst høre løggen, så hun kan fortsætte drømmen om, at han en dag vil stå lyslevende foran hende og de kan fortsætte deres kærlighed, der hvor de blev adskilt fra hinanden i 1937.

Der er skrevet mange romaner og skuespil om historiske personer. Gennem nogle år har der været en stærk biografisk interesse, hvor afdøde og/eller nulevende personer er blevet tolket med en forfatters/dramatikers kunstneriske frihed.

P.O. Enquists syn på Aksel Larsen

P.O. Enquist har gjort det før, både i sin dramatik og i essays. Kendtest er hans skuespil "*Fra regnormenes liv*" om Heiberg og H.C. Andersen, der spillede for udsolgte huse først på Gråbrødrescenen og siden på Det kgl. Teaters nye scene.

Enquist har også beskæftiget sig med Aksel Larsen før. Første gang i 1980, hvor han skrev om Gestapos forhørsprotokoller i den svenske avis Expressen, anden gang i essaysamlingen "*Korttegnene*", hvor et helt kapitel var helliget Aksel Larsen og nu tredje gang i skuespillet "*Magisk Cirkel*".

Aksel Larsen som partiformand for DKP en repræsentant for magten og en medansvarlig for udviklingen i partiet. Men han var også en person, der stod af og sagde fra, således som han har gjort den aften i 1958, hvor Enquist har valgt at tage spørgsmålet om Aksel Larsens skyld og ansvar under behandling.

Det er livets store spørgsmål, Enquist tager op. Hvordan er forholdet mellem "sagen" - i dette tilfælde kommunismen - og det enkelte menneskes handlinger. Hvad gør magt ved mennesker? Hvorfor valgte Aksel Larsen gennem så mange år at fortie sandheden for Elna Hiort-Lorenzen, når han vidste, hun led under uvisheden? Hvordan kunne han blive ved at forsvare kommunismen, når han vidste, hvad der var foregået og stadig foregik i kommunismens navn?

Det er spørgsmålene mere end svarene, der interesserer Enquist. Men han lægger ikke fingrene imellem i personkarakteristikken af den fhv. partiformand for DKR Han skildrer Aksel Larsen som en uligevægtig, alkoholiseret eksformand for et parti, der ikke skyede nogen midler, når det gjaldt "sagen". Et parti, der krævede sine medlemmers loyalitet 100 pct. og derfor efterlader Aksel Larsen med en knugende ensomhed og "frostskeer i sjælen", da han har forladt partiet. Tilbage sidder han med skylden og samvittigheden. Hos Enquist er han en pjalt, en løgner, der ikke har stor lighed med den historiske Aksel Larsen, der trods alt var medstifter af Socialistisk Folkeparti, med en mere dansk og demokratisk version af socialismen på dagsordenen. Den virkelige Aksel Larsen sagde faktisk fra, når det drejede sig om partiet, men han var ikke i stand til på det personlige plan at møde Elna Hiort-Lorenzen ansigt til ansigt med sandheden om hendes forsvundne ægtemand. Da den kommunistiske verden krakelerede, viste idealerne sig at dække over brutal undertrykkelse og krænkelse af fundamentale

Aksel Larsen (Frits Helmuth) er i P.O. Enquists skuespil under anklage for at have sagt mere end nødvendigt under gestapo-forhørerne og Elna Hiort-Lorenzen (Susse Wold) anklager ham for at have svigtet kammeraterne i modstandsbevægelsen. Annonceagenten og hypnotisøren (Christian Mosbæk) lytter eftertænksomt til anklagerne. (Foto: Rolf Konow).

menneskerettigheder. Men i Danmark var der kommunister, der var parate til at forsvare kommunismen, også i tiden efter afsløringerne af Stalintidens forbrydelser. Det er skæbnens ironi, at Arne Munch-Petersen var blandt de partitro, som i januar 1937 sagde, at "rettergangene var nødvendige, men de eksiste-

rede ikke". I juli samme år blev han selv et af ofrene. Elna Hiort-Lorenzen var også en livslang forsvarende for kommunismen, til trods for de personlige omkostninger, hun måtte betale.

Sandheden

I "Magisk Cirkel" kommer sandheden om Arne Munch-Peter-

sens skæbne frem i hypnotisørens magiske cirkel, mens Aksel Larsen i stykkets slutning lader Elna bevare livsløgnen, troen på, at hun en dag vil få sin Arne igen, således som den virkelige Aksel Larsen ifølge Ole Sohns bog om Elna Hiort-Lorenzen også gjorde i virkeligheden. Aksel Larsen blev orienteret om Arne Munch-Petersens skæbne i december 1950 i Moskva, men holdt sin viden for sig selv.

På den 20. partikongres i Sovjetunionens kommunistiske parti i 1956 blev en del af Stalintidens grusomheder offentliggjort og det satte på ny gang i gisningerne om Arne Munch-Petersens skæbne. I 1957 bad Elna Hiort-Lorenzen det danske udenrigsministerium om hjælp, og ambassaden i Moskva bad de sovjetiske myndigheder om oplysninger. Svaret var, at "Arne Munch-Petersen ikke befinder sig i Sovjetunionen". Et ikke specielt oplysende svar og i hvert fald ikke noget, der gav Elna klarhed over ægtemandens skæbne.

Først den 31. maj 1990 blev hun opsøgt af en ung diplomat fra den sovjetiske ambassade, som overrakte hende en erklæring, der forkyndte:

"Deres mand Arne Munch-Petersen, som var DKP's repræsentant i Komintern, blev arresteret i juli 1937 og anklaget for at have deltaget i en såkaldt trotskistisk organisation i Komintern. Den 12. november 1940 døde Arne Munch-Petersen i fængslets hospital p.g.a. tuberkulose..." og i forbindelse med offentliggørelsen af sandheden om hans død, blev han rehabiliteret. I arkiverne i Moskva fandt Ole Sohn også Arne Munch-Petersens sidste breve til de sovjetiske myndighe-

der, hvor han bad om tilladelse til at skrive til sin kone, idet hun "i over tre år ikke har hørt et ord fra mig og formodentlig ikke engang ved, om jeg lever endnu."

Endelig efter 53 års uvished og 50 år efter hans død, fik Elna Hiort-Lorenzen vished om Arnes skæbne. Det tragiske i denne løgn, hvor hun blev ført bag lyset af sine nære partikammerater indeholder godt stof til et drama om det menneskelige ansvar og den skyld, Aksel Larsen kom til at bære ved at lyve for hende i alle disse år.

Hvis hun havde kendt sandheden måtte hun nødvendigvis have undsagt kommunismen og vendt sig mod det parti, der tog livet af hendes mand. Det vidste Aksel Larsen og valgte at tie med sin viden.

Skyld og ansvar

I "Magisk Cirkel" er den gamle stalinistiske tradition med at udradere historien under anklage og det personlige ansvar for, at tingene fik lov at ske. Aksel Larsen er skyldig hos Enquist, både for hvad han røbede under Gestapo forhørene, hvor Elna i stykket ved, hvordan han svigtede og i forhold til kendskabet til Arne Munch-Petersens skæbne. Men han er også en person, der lider under sin skyld, som Henry siger, "afmagten, når man prøver at forstå, den genkender jeg."

P.O. Enquist har fået et gribende skuespil ud af det dokumentariske stof. Hans sympati er på Elna Hiort-Lorenzens side, mens Aksel Larsen er manden, der svigtede både kammeraterne (under Gestapoforhøret), "sagen" (da han gik af som formand) og det menneskelige hensyn (da han tav om sin viden fra 1950). An-

nonceagenten Henry er formidleren i stykket, brobyggeren mellem løgn og sandhed med den magiske cirkel og en forpjetket partisoldat, der også lever livet med en del drømme i behold.

"Magisk Cirkel" havde urpremiere i oktober 1994 på Privatteatret i Peter Steens iscenesættelse og med Susse Wold som Elna Hiort-Lorenzen, Frits Helmuth som Aksel Larsen og Christian Mosbæk som annonceagenten/hypnotisøren Henry.

Susse Wold havde smuk og stærk dækning for Elna Hiort-Lorenzen. Stædig, ukuelig, men også drømmende og fuld af længsler efter den mand, hun fik så kort tid med.

Frits Helmuth gav Aksel Larsen en mere menneskelig fremtoning, end i Enquists tekst. Han forsvarer med sin varme Aksel Larsen, så han bliver en person, der har været svag i nogle situationer og har valgt forkert, men som trods alt ikke har gjort det for at skade nogen. Han har selv betalt en høj pris, da han er gået af som partiformand og nu er ved at sige farvel til det parti, han har levet for.

Christian Mosbæk havde dækkende udtryk for den kombinerede annonceagent og hypnotisør. på Land og Folk.

De mange afsløringer af forbrydelserne og fortelserne i den kommunistiske verden har været rystende. Sagen om Arne Munch-Petersens forsvinden har været en historie om kommunismens brutalitet med en dansk vinkel og hans skæbne har været genstand for offentlig interesse fra hans forsvinden i 1937 og til sandheden kom frem i 1990. Med P.O. Enquists "Magisk Cirkel" er den dokumentariske hi-

storie om kærlighed, kommunisme og livslang troskab overfor begge tilføjet den kunstneriske tolkning.

Britta Lundqvist

Arkiver

Danica i Rusland

Efterhånden er det vel næppe nogen hemmelighed, at de tidligere sovjetiske arkiver rummer et omfattende materiale om ikke alene Danmarks Kommunistiske Parti og Komintern, men også om dansk-sovjetiske forbindelser samt Danmark og danskere i almindelighed. For danske historikere er der derfor betydningsfuldt materiale at hente i de russiske arkiver, som bliver stadigt mere åbne.

Imidlertid har det været forbundet med store vanskeligheder at anvende russisk arkivmateriale fra Sovjetperioden. Alene det at få at vide, hvad der findes i de forskellige arkiver, er i sig selv noget af en opgave og herefter kommer så problemerne med at skaffe sig adgang til det ønskede materiale.

Men der er hjælp at få. Siden sommeren 1993 har en såkaldt "styregruppe" under rigsarkivaren arbejdet for at lette vilkårene for danske historikere, der agtede sig til Moskva, og i marts 1994 barslede gruppen med en omfattende registrant over "Danica i Rusland. Kilder til Danmarks historie efter 1917 i russiske arkiver". Registranten er på 431 sider og udgør resultatet af en dansk forskergruppes indsats i den russiske hovedstad i oktober-november 1993.

Størstedelen af registranten -

ca. 2/3 - omhandler Kominterns arkiv, der som det eneste russiske arkiv nu synes at være udtømmende gennemgået for Danica. Men også dele af SUKP's arkiv, heriblandt materialerne fra partiets Internationale Afdeling, der bl.a. varetog kontakten med det danske kommunistparti, er fyldigt registreret. I to mindre samlinger, Litteratur og Kunstarkivet samt Kinofotoarkivet, havde forskergruppen mulighed for at anvende samtlige søgemidler. Andre steder fik den derimod kun adgang til få og ufuldstændige registranter enten fordi de ikke eksisterede, eller fordi man fra russisk side ikke ønskede at udlevere dem. Således er fortegnelsen over det sovjetiske udenrigsministeriums arkiv ikke særligt oplysende, og det samme gælder forsvarsministeriet, flåden og militæret. I KGB og præsidentarkivet var det ikke muligt at få adgang til arkivfortegnelser og registranter overhovedet.

Registreringen af Danica i Rusland for perioden efter 1917 er således langt fra afsluttet, selv om f.eks. udenrigsministeriet siden har lindet lidt mere på arkivpakkerne bl.a. om den sovjetiske besættelse af Bornholm 1945-46, hvilket man har kunnet læse om i dagspressen. Ikke desto mindre udgør den udarbejdede registrant en stor hjælp for danske historikere, der vil forsøge sig i de russiske arkiver. Foruden selve arkivoptegnelserne indeholder den oplysninger om adresser og kontaktpersoner samt om arkivernes opbygning og søgemidler i den udstrækning, det har været muligt at fremskaffe sidstnævnte.

Et eksemplar af registranten ligger på ABA, der også har ko-

pier af størstedelen af Komintern arkivets danske materiale.

Kurt Jacobsen

Udgivelser

Nyt tidsskrift om kommunismeforskning

I kølvandet på åbningen af de russiske arkiver er der kommet et nyt tidsskrift, som følger den nye forskning. Tidsskriftet hedder The International Newsletter of Historical Studies on Comintern, Communism and Stalinism. Det udgives af The European Workshop of International Historical Research on Comintern, Communism and Stalinism med Bernhard H. Bayerlein som ankermand og redaktør. Der er kommet to dobbeltnumre, som begge er opbygget over den samme model. Afsnittene hedder: Blik på arkiver og biblioteker, Arkivkronik, Historiediskussion, Information om møder og konferencer, Workshop-papirer, Nye publikationer, Bibliografiske bidrag, Personalia, Periodica- og tidsskriftoversigt.

Som det fremgår af disse overskrifter er det et tidsskrift, som knytter sig meget snævert til forskningsprocessen og ikke mindst forskningsprocessen i de vesteuropæiske forskningsmiljøer. Mange af meddelelserne vil virke ret fremmedartede for den, som endnu ikke har været i clinch med de russiske arkiver eller som ikke er en kender af kommunismeforskningens irgange. Men faktisk indeholder tidsskriftet ofte de nyeste oplysninger om adgang til og brug af de russiske arkiver, som hele tiden ændrer sig. Og de bibliografiske oplysninger

er helt up-to-date. Tidsskriftets svagheit er, at det ikke offentliggør artikler, som anskueliggør, hvor den nye forskning bevæger sig hen. Den må man finde i andre tidsskrifter eller bøger.

The International Newsletter koster DM 60 (\$ 40) pr. år for institutioner og DM 40 (\$ 30) for enkeltpersoner, DM 20 (\$ 15) for studerende. Adresse: Bernhard H. Bayerlein, Arnulfstr. 14, D-50937 Köln, Tyskland.

Morten Thing

Historical studies in labour relations

Dette nye tidsskrift, som er planlagt til udgivelse 2 gange årligt, vil beskæftige sig med lønarbejdets relationer i bredeste forstand, herunder arbejdsmarkedet, fagforeningernes og arbejdsgivernes politik og organisation, statslige reguleringer, køn og etnicitet. Artikler med en eksplicit politisk dimension vil blive prioriteret højt.

Det forudses at artiklerne i begyndelsen vil koncentrere sig om især Storbritannien og Irland i det 19. århundrede. Men bidrag fra og om andre lande er velkomne, især hvis de er komparativt anlagt. Især efterlyses historiske analyser af arbejdslovgivning og af industrielle relationer i den offentlige sektor, idet redaktionsgruppen finder disse emner underrepræsenteret i eksisterende tidsskrifter. Der vil desuden blive en serie af artikler om større strejker, samt et årligt essay om vigtige, ældre publikationer, m.h.p. at styrke den teoretiske diskussion om emnet.

Nærmere oplysninger: Dr. Paul Smith, Dept. of Human Resource Management and Industrial Relations, Keele University, Staffs ST5 5BG, England. Tip 0782583254, fax: 0782715859, e-mail: ida04@keele.ac.uk.

Ideologie- og Wissenschaftskritik

Således lyder titlen på et nyt tidsskrift, der ifølge sin programklæring bl.a. vil beskæftige sig kritisk med postulatet om den værdineutrale videnskab. I programklæringen nævnes den empirisk orienterede socialvidenskab som et eksempel på den form for videnskab man vil kritisere.

Tidsskriftet indbyder evt. interesserede til at melde sig som bidragydere.

Nærmere oplysninger: Almanach-Edition, Pf. 80 14 66, 81614 München, Tyskland.

Projekter

Et parti i krise

Cand.ling. mere.-speciale, Handelshøjskolen i Århus
Projektperiode: 1.8.94-1.3.95
Et parti i krise - analyse af det franske socialistpartis parlamentvalgsnederlag i marts 1993 og af dets fremtidsperspektiver.

Kontakt: Marianne Berg, Strandvejen 10 A, st.tv., 8000 Århus C

Slagtersvender og slakteriarbetare

80-poängs uppsats, Historie, Lunds Universitet
Projektperiode: Afsluttet 11.1.95.
Komparativ studie av reaktionerna på rationaliseringar och arbetsorganisationsförändringar hos arbetare och arbetsgivare i Sverige och Danmark.

Kontakt: Lars Hansson, Ingelstadsgatan 7, S-29138 Christianstad, Sverige.

Dansk og fransk fagbevægelse - på nationalt og europæisk plan

Cand.ling.mere.-speciale
Projektperiode: 09.94-02.95
Formålet med dette speciale er at finde ligheder og forskelle mellem dansk og fransk fagbevægelse. Dette skal ske gennem en sammenligning af udviklingen i fagbevægelsen, opbygningen, den konkrete situation, forløbet af krisen, samt på baggrund af en mulig fremtid: Nye arbejdsområder, EU-samarbejde.

Kontakt: Britt Søe Enegaard, Skejby Vænge 140, 8200 Århus N.

P. Sabroes liv

Projektperiode: 23.11.94 - forår 1995.
Research om P. Sabroes liv for uddannelsesinstitution i Århus, med henblik på artikler, pjecer m.v.

Kontakt: Jakob Kehlet, Bogensgade 1, st., 8000 Århus C.

P. Knutzen/ Dansk-Tysk Forening

Speciale

Projektperiode: 09.93-09.95

Knutzens rolle i foreningen og dennes arbejde imod NSDAP's overtagelse.

*Kontakt: Kim Sannemand,
Kochs Gade 10 A, 4. tk,
5000 Odense C.*

Arbejder- og virksomhedskulturer

Ph.d.-projekt, Europæisk

Etnologi

Projektperiode: 1.2.95-31.1.98

Projektet søger overordnet at nuancere vores billede af "industrialiseringen" som en proces, der skaber én holdning til arbejdet og én form for relation mellem ansatte og ledelse - på store kapitalistiske virksomheder. Det er hensigten at få indblik i de varierende sammenhænge, der siden midten af forrige århundrede har givet mulighed for sameksistens af forskelligartede "arbejderkulturer" og forskellige former for relationer mellem ansatte og ledelse. Der vil især blive fokuseret på to industrivirksomheder over en hundredårig periode fra omkring 1850 til 1950. De to virksomheder er udvalgt, fordi de grundlæggende er forskellige, men samtidig generelt repræsenterer produktionstyper, der altid vil findes i en eller anden form i en kapitalistisk økonomi. Den ene - Brede Klædefabrik - er "samlebånds"-orienteret med en stor andel af ufaglærte arbejdere. Den anden - B & Ws Maskin- og Skibsbyggeri - derimod nyudviklende og "værksted"-base- ret med en stor andel af faglærte arbejdere. Der vil blive lagt sær-

lig vægt på at undersøge, hvordan de to virksomheder i deres indre organisering tilpasser sig de skiftende ydre vilkår i årtierne omkring århundredeskiftet. Her tænkes på organiseringen af både arbejdstagere og arbejdsgivere, og generelt en institutionalisering af relationer, der tidligere reguleredes uformelt, evt. i virksomhedens eget regi.

*Kontakt: Niels Jul Nielsen, Institut for Arkæologi og Etnologi,
Vandkunsten 5, 1467 Kbh. K.
Tlf. 35324100.*

Dansk Europapolitik efter 1945

Speciale ved Historisk Institut,
Århus Universitet

Projektperiode: Forventes
afsluttet nov. 95.

Analyse og aflæsning af partier- nes interesse, i forhold til Norden contra Europa. Forsøg på at aflæse de forskellige lag indenfor partiapparatet. Et bud på hvorfor der var så stort et generelt ønske om stærk tilknytning til Norden, og hvorfor der ikke var nogen afklaring omkring eller engagement i den Europæiske dimension. Som kildemateriale benyttes bl.a. materiale på ABA fra "Nordisk samarbejds- komite", "Internationalt samarbejde", Hans Hedtofts arkiv samt Socialdemokratiets HB og FU 1940-1950.

*Kontakt: Mette-Astrid Jessen,
Silkeborgvej 144 3. tv.,
8000 Århus C.*

Konferencer

To Weitling-konferencer i Potsdam

To konferencer om Wilhelm Weitling er blevet afholdt i PDS-regi i Potsdam, den ene 9. januar, den anden 18. september 1993, og materiale derfra foreligger nu. Materiale fra den første blev i september 1993 udsendt af foreningen i Brandenburg "Rosa Luxemburg" i dennes "blå" skriftrække med titlen "Sozialismus - Vision" (55 s.). Hæftet rummer foruden 1. version af W. Seidel-Höppners Weitling-foredrag to foredrag, det ene af Gerhard Ruben om Weitlings forsøg på udformning af et videnskabeligt verdensbillede med gennemgang af hans tanke- og sproglære og af hans astronomiske arbejder. Det andet af Ingeborg Philipp om hans betydning i dag, hvor hun forsøger at forene "tro og viden".

Weitling-konferencerne søger at forene troende og ateister, og netop Ingeborg Philipps stærke "trobekendelse" vakte en vis modvilje blandt tilhørerne. Nogle fandt et vist ubehag ved hendes forsøg på at gøre Weitling til en "erstatning" for Marx og Engels og hendes betoning af, at det i det politiske arbejde blandt kristne for en accept af PDS drejer sig om en "opskrivning af den religiøse tænken på den ene side og en troværdig socialisme- vision på den anden" (Dietrich Lederer/Wolff. Preller om de to konferencer i "Dritter Weg" 3 (red. af Klaus Körner for "Initiative Christliche Linke"), Petershagen okt. 1993, s. 41). På 2. konference fortalte hun nærmere om sine positive erfaringer med i Bonn at formidle en kristen socialisme. Dette materiale er nu of-

fentliggjort i et hæfte, "Sozialismus - nur eine Vision?" (38 s.), udsendt i computertryk af arrangørerne.

Mere videnskabeligt præget var Seidel-Höppners foredrag (s. 2-11) om socialisme, utopi og vision, hvori hun konkluderede, at selv om socialismens historie havde været en endeløs række af fejltagelser og nederlag, vil dog de undertrykte stedse finde talsmænd og -kvinder, som forsvarer deres subsistenskrav og ligesom forgængerne lære af deres nederlag, al den stund socialismen defineres som det arbejdende folks stræben efter en fredelig verden fri for udbytning og undertrykkelse. Socialismen er ikke blot en vision og utopi, det utopiske kan være morgendagens mulige, ligesom oprindeligt "utopiske" krav er realiseret i dag. En lettere omarbejdet version af foredraget er nu trykt i "Zeitschrift Marxistische Erneuerung" nr. 20, (s. 149-60) udgivet december 1994 af "Forum marxistische Erneuerung e.V." (Kölner Str. 66, 60327 Frankfurt a.M.).

Desværre savnes i hæftet Michael Bries indlæg, hvori han understregede, at "råbet efter en utopi i en tid med manglende kritiske samfundsteorier ikke kan betyde at give afkald på det videnskabelige instrumentarium i henseende til en samfundsændring". Også rektoren for Humboldt-universitetet i tiden for Murens fald teologen Heinrich Finks indlæg, hvori han trak en "befrielsesteologisk" linje fra Weitling til Ernesto Cardenas nylige foredrag i en berlinsk domkirke om Bibel og klassekamp, ville man godt have haft med (se anf. "Dritter Weg", s. 41).

Gert Wendelborn, der 1969

blev doktor i Jena på en afhandling om Joachim à Fiore, fortalte (alt for) lidt om denne interessante, middelalderlige tænker (se i øvrigt min kronik om abbedens tankesystem og dets betydning i "Kristeligt Dagblad" 4. marts 1993) og en del om Thomas Moms' "Utopia" 1516 (anf. hæfte, s. 8-11) uden at nævne hans i øvrigt konservative position som kirkemand med front mod kætterne, ligesom han gjorde Luther ansvarlig for den samtidige tyske bondekrig.

Med særlig interesse læser man dog PDS' ordfører i Forbundsdagen Gregor Gysis indlæg (s. 27-33). Han beskæftigede sig med den socialistiske utopis omsætning i politik. Han fandt hele det med moralen højst relativt og gik ind for en økonomisk og politisk decentralisering - helt i den gamle utopiske tradition herhjemme repræsenteret af Fr. Dreier og D.F. Spichmann. Byggende på den historiske erfaring anbefalede Gysi også ud fra et økologisk hensyn små økonomiske enheder - bort fra koncernerne, hvorved det økonomiske demokrati bliver lettere gennemførligt. Dette er efter hans mening vigtigere end en udskiftning af ejendomsbesidderne (til fordel for andre) og nationalisering. Gysi gik ind for visse markedsmekanismer og "blandede" ejendomsforhold. Også med en bevarelse af privatejendomsret til produktionsmidlerne vil arbejdsstyrken, kommunale parlamenter, økologiske og borgerinitiativer få en ganske afgørende medbestemmelsesret, så der vil ske en socialiseringsproces uden ekspropriation eller ejendomsskifte.

Gysi gik også ind for magtens decentralisering, så den mest mu-

ligt placeres i kommunerne frem for i Land, Forbund eller i EU, hvis centralisme reduceres til et minimum. Først da er et direkte demokrati muligt. Gysi hævdede, at "vi... jo over Bruxelles oplever en anonym centraliseringsproces, der gør, at menneskene stadig stærkere får en følelse af afmagt. Demokratisering, decentralisering og økonomisk demokrati er led i en politisk realisering af socialismens utopi, mens udviklingen i "virkeligheden"s verden betegner moralens aftagen, uddybning af de sociale forskelle og "stadig mere fjerner os fra utopien", som til gengæld fordres af et stadig større flertal, konkluderede Gysi, der her blev suppleret af Barbara Kühn.

Der er tale om interessant nytænkning blandt tyske demokratiske socialister, også relevant for danske læsere.

Ole Stender-Petersen

Arbejdsliv i rutebus-, hyrevogns- og turistbusbranchen

Den 10. februar 1995 afholdt etnologistuderende på Institut for Arkæologi og Etnologi, Vandkunsten 5, seminar om transportbranchen. Etnologiholdet har i efteråret 1994 undersøgt persontransporten i Storkøbenhavn i dag - og beskæftiget sig med HT, taxa- og turistbusbranchen. Af temaer, der især har været i focus, kan nævnes: Hvad specielt er der ved arbejdslivet i de tre brancher? Hvordan varierer statslig regulering, ejendomsforhold og hierarkier på tværs og indenfor brancherne? Hvilke forskellige typer af vilkår og mennesker findes der i disse brancher?

Resultaterne er sammenfattet i

et antal rapporter, der opbevares på Institut for Arkæologi og Etnologi. Der påtænkes en senere samlet udgivelse af den etnologiske undersøgelse og dens resultater.

Att studera liv - livshistoria i samhällsvetenskaplig och medicinsk forskning, Södertälje, 7.-11.08. 1995

Livshistorieforskning er temaet på dette andet kursus i kursussen Discourse, Self & Society ved Södertörns sommaruniversitet. Kurset afholdes på Tekniska högskolans filial, Södertälje. Livshistoriestudier er en veletableret forskningstradition især i Frankrig, Tyskland og de engelsksprogede lande. Dette kursus vil give en introduktion til de grundlæggende teoretiske og metodologiske udgangspunkter for livshistorieteori og analyse. Det henvender sig til en bred kreds af forskere og forskerstuderende, især på det samfundsvidenskabelige og medicinske område: antropologer, psykologer, pædagoger, sociologer, lærere og sygeplejersker. På kurset vil der kunne gives plads til at diskutere deltagerens egne projekter og problemstillinger.

Nærmere oplysninger: Inga-Lill Westman, tlf. 08162933, fax 08158491, Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet, 106 91 Stockholm.

Arbeiterbewegung und Migration. 31. Linzer Konferenz, 12.-16.09. 1995

Konferencen, der er arrangeret af

den Internationale Konference af Arbejderbevægelseshistorikere (ITH) har bl.a. følgende underterte

- Arbejdets migration / arbejderens migration (længdesnit og overordnede aspekter)
- Arbejderorganisationerne og indvandrerne
- De omrejsende minoriteters organisationsformer
- Jødisk arbejdsmigration

Desuden indgår der en ekskursion til museet "Industrielle Arbeitswelt" i Steyr i konferencen.

Deltagerafgiften bliver öS 900 (öS 500 uden indkvartering). Tilmelding skal ske senest 15. maj. Nærmere oplysninger: Uffe Jakobsen, tlf. 35323404.

Det hellige og det politiske, 25.-26.10. 1995

Institut for Arkæologi og Etnologi ved Københavns Universitet afholder i dagene 25.-26. oktober 1995 et tværkulturelt og tværfagligt symposium med det overordnede tema: Det hellige og det politiske. Symposiumet er et samarbejde mellem de tre fag klassisk arkæologi, forhistorisk arkæologi og etnologi, så tidsmæssigt spænder man fra forhistorie til nutid.

Programmet er i skrivende stund ikke færdigt, men symposiumet vil blive indledt med indlæg til en teoretisk diskussion af begreberne: religion, kult, politik og ritualer. Herefter vil følge indlæg med casestudies fra forhåbentlig flere fag, hvor samspillet/modspillet mellem det hellige og det politiske vil blive belyst og i nogle tilfælde efterlyst.

Nærmere oplysninger: Kirstine Damsholt, Institut for Arkæologi og Etnologi, Vandkunsten 5, 1467 Kbh. K. Tlf. 35324127

Den 5.nordiske arbejdslivskonference, København/ Nykøbing Falster, 28.9-1.10-1995.

På grund af manglende økonomiske tilskud har det været nødvendigt at udskyde afholdelse af konferencen til efteråret 1995.

Netværk

Socialistisk aktionsforskning

Med udgangspunkt i det engelske *Conference of Socialist Economists (CSE)*, indbydes socialistiske akademikere og deres samarbejdspartnere i arbejderbevægelsens organisationer, til at deltage i en kortlægning af socialistisk aktionsforskning.

Formålet er bl.a. at skabe overblik over eksisterende arbejdsområder, metoder til samarbejde mellem forskere og aktivister i arbejderbevægelsen, samt undersøge muligheden af fremtidige, nye projekter.

Et konkret mål er udarbejdelsen af en "guide" og andre materialer til støtte for aktionsforskningsprojekter.

Nærmere oplysninger: Dr. Colin Randall, Centre for Alternative Industrial and Technological Systems (CAITS), 104 Southgrove Road, Sheffield S10 2NQ, England. Tlf. 0742665063.

Organisationer og foreninger

Brandtarbejdernes historiske forening

Tirsdag den 29 november 1994 indviede Brandtarbejderne deres nye lokaler i Brandts Passage nr. 15, 1. sal. ved en mindre sammenkomst, og fejrede deres tilbagevendende til klædefabrikens område, netop i 125-året for fabrikkens start.

Stolte var de i Brandtarbejdernes historiske forening, for nu var de med til at sætte deres præg på kulturfabrikken i Odense. Planer og ideer er der mange af, så nu skal der skaffes penge til at sætte noget af dette i gang.

Ved fælles hjælp lykkes det jo nok, når vi ser tilbage på at de fik et egenspil gennemført, og at for ca. 1 år siden løb deres bog Brandts Klædefabrik - erindringer fra arbejdslivet på en fabrik i hjertet af Odense af stablen.

Et hjerteligt tillykke til Brandtarbejderne sendes fra Arbejder-Historisk Forening på Langeland, i håb om at vi ses, mødes og får noget ud af tingene på Fyn.

*Oluf Unnerup,
Fuglsbøllevæjen 11
5900 Rudkøbing*

Udstillinger

Arbejdermuseet

På Arbejdermuseet vil man i løbet af året kunne se følgende særudstillinger:

01.03.-01.07.: Flygtning

(Se omtale i Arbejderhistorie nr. 1-95).

15.07.-01.10.: John Heartfield.

06.10.-17.12.: Bestilt kunst-DDR-kunst 1949-1990.

Nærmere oplysninger:

*Arbejdermuseet,
Rømersgade 22, 1362 København K., tlf 33932575.*

Mitteilung des Förderkreises

Förderkreis er en forening, som skal hjælpe med til at bevare de arkiver og biblioteker med materiale fra arbejderbevægelsen, som endnu eksisterer i det for-

henværende DDR - det drejer sig først og fremmest om KPD/SEDs arkiver i det der nu hedder Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR. Det ser dog ud til, at denne institution også skal overtage den faglige landsorganisations (FDGB) og ungdomsforbundets (FDJ) arkiver og biblioteker, dvs. det vil blive et bibliotek med op mod 1 000 000 bøger og flere kilometer arkiver.

Det ser ud til, at perioden, hvor arkiverne var fuldt tilgængelige, må vige til fordel (!) for en vis indskrænkning i tilgængeligheden. Men det er ikke afklaret, og foreningens arbejde er derfor værd at blive støttet. Foreningen udgiver desuden meget uregelmæssigt det i overskriften nævnte meddelelsesblad, som indeholder relevante informationer ikke kun fra de østtyske arkiver, men forsøger at informere om f.eks. det østrigske arbejderarkiv, arkivsituationen i Storbritannien, Rusland, Japan osv. Informationerne er righoldige, blot kommer bladet for sjældent (nr. 6 udkom efteråret 1994).

RETTELSE

I ARBEJDERHISTORIE nr1/95 s 43 var der desværre sket en citatfejl, som redaktionen meget beklager. Der skulle have stået:

I Hedtofts tale til kongressen lød det således:

"Grundstammen i det [programmet] er Kravet om Økonomisk Demokrati. I dette Krav udgør Bedriftsraadene et af Hovedpunkterne, *men vore Tanker sigter langt videre.* Det vi vil er at skabe et Sæt af demokratiske Organer for en fornuftig, planmæssig Samfundsøkonomi. *Og det kan ikke gøres paa Basis af Produktionsraad paa de enkelte Bedrifter alene. Derfor ønsker vi oprettet et System af Raad i tre Etager.*"⁸

Jeg har kursiveret de dele af talen, som Hoffmann *ikke* citerer (s. 250).